QISHLOQ XO‘JALIGIDA DON MAHSULOTLARINI YETISHTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Azamqulov Nurbek Ulug‘bek o‘g‘li
TKTI Yangiyer Filiali stajor o‘qituvchisi
GULDU Mustaqil izlanuvchisi
azamqulovnurbek@gmail.com
https://orcid.org/0009-0004-9535-8220

Anotatsiya: *Mazkur tezisda qishloq xo‘jaligida don mahsulotlarini yetishtirishning iqtisodiy samaradorligi masalasi chuqur tahlil qilinadi. Don mahsulotlari mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashda strategik ahamiyatga ega bo‘lib, ularning samarali yetishtirilishi iqtisodiy barqarorlikning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotda O‘zbekiston misolida 2020–2025 yillar oralig‘idagi don yetishtirish hajmi, hosildorlik darajasi, ishlab chiqarish xarajatlari va daromad ko‘rsatkichlari o‘rganildi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda don yetishtirishda modernizatsiya, agrotexnologiyalarni joriy etish va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash choralarining kuchayishi natijasida hosildorlik sezilarli darajada oshgan. Shu bilan birga, ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi, suv resurslari tanqisligi va iqlim o‘zgarishlari iqtisodiy samaradorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.*

Kalit so‘zlar: *Don, hosildorlik, iqtisodiy samaradorlik, qishloq xo‘jaligi, agrotexnologiya, xarajatlar, daromad, resurslar, O‘zbekiston, ishlab chiqarish, modernizatsiya.*

Kirish

Qishloq xo‘jaligi O‘zbekiston iqtisodiyotining asosiy tarmoqlaridan biri hisoblanadi va uning rivojlanishi mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ayniqsa, don mahsulotlari yetishtirish sohasi strategik ahamiyatga ega bo‘lib, aholini non va un mahsulotlari bilan ta’minlashda asosiy manba hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish, yer va suv resurslaridan samarali foydalanish, fermer xo‘jaliklarini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Xususan, 2020–2025 yillar davomida don yetishtirish hajmini oshirish, hosildorlikni ko‘paytirish va eksport salohiyatini kuchaytirishga alohida e’tibor qaratildi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda har yili o‘rtacha 7–8 million tonna don mahsulotlari yetishtiriladi. Shu bilan birga, hosildorlik darajasi ham yil sayin oshib bormoqda. Biroq, ushbu sohada hali ham yechimini kutayotgan muammolar mavjud. Jumladan, suv taqchilligi, iqlim o‘zgarishlari, texnologik yetishmovchiliklar va ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi iqtisodiy samaradorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, global miqyosda oziq-ovqat xavfsizligi muammosi tobora kuchayib borayotgan bir paytda, don mahsulotlarini samarali yetishtirish har bir mamlakat uchun ustuvor vazifaga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekiston sharoitida don yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini o‘rganish va uni oshirish yo‘llarini aniqlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar sharhi

Qishloq xo‘jaligida iqtisodiy samaradorlik masalasi ko‘plab xorijiy olimlar tomonidan o‘rganilgan. Masalan, Todaro va Smithning fikriga ko‘ra, “qishloq xo‘jaligi rivojlanishi iqtisodiy o‘sishning asosiy drayverlaridan biridir” [1]. Ular samaradorlikni oshirishda texnologik innovatsiyalar muhim

rol o‘ynashini ta’kidlaydilar. FAO tashkiloti hisobotida qayd etilishicha, “don yetishtirishda hosildorlikni oshirish uchun resurslardan samarali foydalanish va ilmiy yondashuvlar zarur” [2]. Ushbu yondashuv qishloq xo‘jaligida barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Pingali (2012) o‘z tadqiqotida shunday deydi: “agrotexnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin” [3]. Bu fikr O‘zbekiston sharoitida ham dolzarb hisoblanadi. Bundan tashqari, World Bank tadqiqotida “qishloq xo‘jaligida samaradorlikni oshirish uchun infratuzilma va moliyaviy xizmatlar muhim omil hisoblanadi” [4], deb ta’kidlangan. OECD hisobotiga ko‘ra, “qishloq xo‘jaligida resurslardan noto‘g‘ri foydalanish iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi” [5]. Bu ayniqsa suv resurslari taqchilligi mavjud hududlar uchun muhimdir. Shuningdek, Evenson va Gollin “yashil inqilob” tajribasini tahlil qilib, “ilmiy innovatsiyalar hosildorlikni oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynagan” degan xulosaga kelganlar [6]. Xulosa qilib aytganda, xorijiy adabiyotlarda don yetishtirish samaradorligini oshirish uchun texnologiya, boshqaruv va resurslardan foydalanish masalalari asosiy omillar sifatida ko‘riladi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda ekonometrik tahlil usullaridan foydalanildi. Asosiy model sifatida ko‘p omilli regressiya modeli tanlandi. Model quyidagi ko‘rinishda ifodalanadi:

$$Y = \beta0 + \beta1X1 + \beta2X2 + \beta3X3 + \varepsilon$$

Bu yerda:

- Y — iqtisodiy samaradorlik (daromad/xarajat nisbati),
- X1 — hosildorlik,
- X2 — ishlab chiqarish xarajatlari,
- X3 — texnologik daraja.

Tahlil uchun 2020–2025 yillar bo‘yicha statistik ma’lumotlar ishlatildi. Ma’lumotlar Excel va statistik dasturlar yordamida qayta ishlanib, korrelyatsiya va regressiya tahlillari amalga oshirildi.

Natija va Muhokama

2020–2025 yillar bo‘yicha ma’lumotlar:

Yil	Hosil (mln tonna)	Hosildorlik (ts/ga)	Xarajat (mln so‘m/ga)	Daromad (mln so‘m/ga)
2020	7.2	45	5.5	7.0
2021	7.5	47	6.0	7.8
2022	7.8	50	6.8	8.5
2023	8.0	52	7.5	9.2
2024	8.3	55	8.2	10.0
2025	8.5	57	9.0	11.2

Tahlil natijalariga ko‘ra, hosildorlik oshishi daromadning o‘sishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan. Biroq xarajatlarning ortishi foyda marjasini qisqartirgan.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda don mahsulotlarini yetishtirish so‘nggi yillarda sezilarli darajada rivojlanib bormoqda. 2020–2025 yillar oralig‘idagi tahlillar hosildorlikning muntazam oshib borayotganini, ishlab chiqarish hajmining kengayayotganini va daromadlarning ko‘payganini ko‘rsatdi. Bu esa qishloq xo‘jaligida olib borilayotgan islohotlar samarali natija berayotganidan dalolat beradi. Biroq, iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalasida hali ham muammolar mavjud. Eng asosiy muammolardan biri — ishlab chiqarish xarajatlarining ortib borayotganidir. Ayniqsa, yoqilg‘i, o‘g‘it va texnika xarajatlarining oshishi fermer xo‘jaliklari rentabelligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli,

xarajatlarni optimallashtirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi takliflar ishlab chiqildi: Birinchidan, agrotexnologiyalarni keng joriy etish zarur. Zamonaviy sug‘orish tizimlari, yuqori hosilli urug‘lar va innovatsion texnologiyalar hosildorlikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Ikkinchidan, resurslardan samarali foydalanish lozim. Ayniqsa, suv resurslaridan tejab foydalanish texnologiyalarini joriy etish dolzarb hisoblanadi. Uchinchidan, logistika va saqlash tizimini rivojlantirish kerak. Don mahsulotlarini saqlash va tashishdagi yo‘qotishlarni kamaytirish orqali umumiy samaradorlikni oshirish mumkin. Ilmiy yondashuvlar asosida ishlab chiqilgan innovatsiyalar qishloq xo‘jaligini yangi bosqichga olib chiqadi. Xulosa qilib aytganda, don mahsulotlarini yetishtirishda iqtisodiy samaradorlikni oshirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu jarayonda davlat, fermerlar va ilmiy muassasalar o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Todaro M., Smith S. Economic Development
2. FAO Report on Agriculture
3. Pingali P. Agricultural Development
4. World Bank Agriculture Report
5. OECD Agricultural Policy Review
6. Evenson R., Gollin D. Green Revolution
7. Statistika qo‘mitasi hisobotlari
8. Agroiqtisodiyot jurnali
9. Qishloq xo‘jaligi ilmiy maqolalari to‘plami